

egoten ziran, gitsienez beintzat «salbaidia» izenagaz ezagutzen diran kor-txozko kurpillak. Gaur ez dago olakorik.

Gaur olako zoritxar bat gertatzen danean, zer esana, marmirarra bai izaten dogu, baiña besterik ez. Lenago lez alako edo olakua euki ba'gendu! Baiña asmu onurakorrik ez. Aiziak erua-ten dabezan itzak baiño geiago egin biar litzateke. Inor baiño lenago arrantzaliak jagi bear dira eurentzat mese-

degarri litzatekezan erabagiak artzeko eskatuaz, inok baiño geiago curak jokatzen dabe arazo orretan da.

Baiña arrantzaliak gaiñera, itxasua-gaz zer-ikusia dauken gaiñontzeko guztiak be arduratu bearra daukie arazo onetan. Alegin guztiak egin bearra dogu guzti-guztiok itxasuari gizonen bizitzak kentzeko. Balio andikoa bai dogu giza-bizia, errezerrez, galtzen izteko.

Kamiñazpi

Euskalduna Bertsolari

Era askotara uts-azo oi dogu geure barrera. Guk euskaldunok bertsoz eta olerkiz geinnetan. Era erreza ete? Ala zailla? Jakin ez, nunbait. Gutarrik eta ez diranak or-emen ha-dira euskeraz bertsoak egitea azuzkabide erreza dala aizeratzen dabena. Baiña, nik uste, gaiñetik izkuntza zar ta gartzetan be euskeran beste erreztasun edo zailtasun idoro daikegula bertsoak korapilatzeko. Zelako bertsoak oretu, or untzea. Olerkietan batzuk —egunero dakusgu an— azal ta mamin eder dira; beste batzuk, gaiñetik polito asko egiñak izan arren, gai urri ta zirtzilla dabe gunekotzat.

Alan eta guzti be, euskalduna bertsolari dogu, ta bertsolari jator. Eta olerkari? Orretan be ez doa atzenengo; pentsamentuz ta biotz-ondo gizonki jokaturik, izadiko zer guztietan daukigun ederra jaso ta berenez, irudikizunaren kemena ta barne-suaren leia batean alkatuz, eder barria sortzen dakiana dogu.

Eta ez dau au geure gurari zindoaren alderdi bakarrik, egiaren dizdirak erraiñutua baiño. Euskalduna, erriz leku medararren jabe izanda be, antze ta arte guztietan buru-zut eta arro agertu izan da gizaldiak zear. Au ez diñogu arrokeriz ziur asko dalako baiño. Alan be, artobero usaiña uxatzea egoki yaku ta ona gai ontaz zer di-

rauskun Hilekman'ek Europa'ko erri zorrrena deritxola «Euzko-Gogoa» argitaratzen emondako artikuluan (Ikus, 1959, 34'garren orrialdean).

«Aintziñako oiturak —diño— bizirik gelditu dira Euskalerrian. Ezaguna da euskal-folklore: Europa'n berdiñik ez du. Orretaz gaiñera, euskal artea indartsua da. Europa'n erri gutxi dira, Euskal-erriak bezela, bere «bertso» ta abesti bereziak dituztenak. Abesti oien etorrera ta egilleen ikusi ta entzun bear ditu bertsolari oiek, bertsoak nolakoak diran eta euskalduneri zein maiatagarri zaien jakiteko. «Abestari ta azkatua da gizona», zion bein Herder'ek. Baiña arriskia bat dago; gezurrezko kulturak aintziñako goi-arnas ori itotzen dute. Erri gazte guztiak erri-abestiak izan dituzte, eta aldrebez... erri bat gaztea da, erri abestiak baldin ba'ditu. «Koblakari» ta «Bertsolariak», gertu gabeko bertsoak botatzen dituztenak, nunai arkitzen dira. Batzuetan semeak ondoretzen dute aitaren bertsoetarako etorrria.

«Eusko-olerkiak biotza ukitzen dute; alare ez da erreza aren era itz gutxitan esatea. Olerki ta abesti alkatetik daude. Bertsolariak kantari esaten dituzte beren bertsoak. Doñuak ekartzen die bertsoen neurria; abestu gabe ezin. Bertsoak bat-ha-

tean bururatzen zaizkie ta doiñuz biribiltzen dituzte. Bertsolariak ez du pentsatzen bertsoen silabatuz; ezta aien bukaeraz ere, «punktoak zuzentzen die bidea. «Inoiz ezin diteke bertsoen bukaeran itz bera ipiñi; jendeak bereala igarriko luke ta bertsolariaren izena gutxitu. Bertsolariak oineroipen siñisgaitz bat dute. Bein erabillitako itz-esakerak betiko gelditzen zaiztean, naiz-ta luze izan, lengo esakerak berri-teen, eta alaxe ez dute arriskorik olerki berririk, eta luze izan, lengo esakerak berri-teen. Beraz, bein entzundako bertsoeri erantzun egokia neke nundirik gabe ematen die.

«Sarritan izaten dira sariak bertsolari onenentzat. Orduan jendea edo epai-batza-riak banatzen ditu sariak. Bertsoak, naiz ta batzuetan naigabezkoak izan, ia beti sarririk izaten dira. Euskalduna jatorriz oso zentzuduna izan arren, satiri (ziri-olerki) zalea da. Bestetan, bertso-gaia aspalditik erabillitako alkar-izketa degu: Mendi ta Itxaso, Uda ta Ardon, Illargi ta Eguzkia, Erri ta Uri, Gizon ta emakume, Ezkonduta Ezkongea, Etxeko-andre ta Jostuna, Bizardun ta Bizargabekoa. Bai ta egunotan automobilla ta gurdia ere. Ez dago gauzik bertso aietan aitatzen ez danik. Bertsoak, berri, gutxitan izaten dituzte zortzi errenka baiño geiago».

Kanpotar batek nekez esan legike itz gutxitan gauza eder geiago. Labur ta mamintsu dogu aitaturiko irizlea.

Gure artean antxiñatik ezagutzen dira bertsolarien dema, norgeiago ta txapelketak. Eta inoiz ixil samar egonak ba'dira be, gaur bizi-bizi daukaguz, zein mugaz emendik zein mugaz andik. Bai ta, zorionez, olango bertso-eskola batzuk be ba-doguz or-emen; esaterako, Bizka'i'ko Muxika-Areatza'n eta mugaz bestaldeko Ustaritz'en. Eta ikasiak ez dakar kalterik inoiz be.

Gure erriak ao-sabai ona dau bertsolarien esanak epaitzeko; gure erriak, gure jente zeak ondo daki bertsolariak bere ekitaldian esandako bertsoetatik zein dan onna ta zein txarra, pelota-jokuan nor atzelari onna ta nor aurrelari txar dan dakian lez. Sen berezia dau ortarako, sortzetikoa nunbait, belarri zoli bategaz batera. Ortik, ha, laster konturatzen da, noz uts egin dan, noz silaba bat geiago sartu dan, noz amaiera egoki-eza emon dan.

Bertsolariak, beraz, iru gauza oncik beintzat gogoan izan bear ditu: 1) *Gaia*; 2)

neurria, ta 3) *azlana*. Benetako bertsolari danak aurretik izentatu edo emoten yakon *gaia* egoki ta zear-aldi andi barik azaldu ta erabilli bear dau; «izarra» gai baldin ba'da, jardun begio gozo izarki gaiari ta inolaz be ez «urari», au ez baita beraren *gaia*. Alderdi au arretaz zaindu edo ez, asko esan gura dau bertsoaren txukuntasunerako, eta norbere duintasuna goi-maillan euki izateko.

Era askotatik doguz gaiak: sakonak, ariñak, zaillak, barregarriak. Guztietan saiatzen dira gure bertsolariak. Gai sakonetan batez be euren sentimentu bizia, biotz be-roa, buru argia eta gauzak esateko modu berezia erakusten daukue. Eta artekoak doguz Otaño, Xepelar, Iparragirre, J. Zabaleta, P. Zabaleta, Lexo, Erauskin, Zaiburo, J. Zapirain eta gaiñerakoak. Xepelar'ek, adibidez, onela diño here *Azken juizio eguna* deritxon bertso-saillan:

*Bi bide daude ezker ta eskubi,
komeni da ikastia;
aukera daude bata zerura,
iperaurako bestia,
Gure anima Jaungoikuari
aiabesteraiño kostia,
ta zer pena artuko duen
Luzifer'en uzta!*

Bertsolariak askotan eleizan irakastegi edo pulpituatik izlari diarduen abade ta apaizen antza dabe, esakunez ta biotz garez. Erriak gaiñera eleiz-gizon bati lakoxe itzal, begirune ta lotsa dautse zeñ edo plaza erdian nai udaltxe-balkoitik bertso-urtika diarduan bertsolariari, gai sakon barrenkoietan jardutean beñik-bein.

Baiña danex goitikan gure koblazaleak barre naiz irrigaetan dira benetako bertsolari, auxe baitabe biotzez maite dabena saillan. Ta jenteari be, ez izan zalantzik, auxe geinen ta berariz atsegin ta eder yakona. Onetan ari dirala, bertsolariak alkarri jo ta ke, zirta ta zarta, ezker-eskuma, aspertu bako eraso ta gudaketa baten lez, atzera ta aurrera, trebe ta gizon beti ekin oi dautse, aterioron lotsagarri izteko bildur barik. Taiu ontakoak zentzuzan, euren garaiko onenak izan be, Bilintx, Pello Errota, Txirrita, Uriarte dimostarra ta besteak; gogo argi ta min zorrotz, ateraldi ta erantzun gogor-bizkor-zurrenak beti gertu ta prest ebezan ateriora eratsi ta menderatzeko. Eta gagozan

ziur, jenteak auxe nai, burruka bizia, ez-
tena lakoxo esan-erantzuna. Ona argibide
bat Bilintx'en bertso-sailletan kimatuta:

Gozaitako bear ditu
sei edo zazpi baso.
Zeiñek orduan oni
lana egin-azo?
Edan korriente, baiña
pagatzia aztu.
Ola taberneria
nola aberastu?

Eta gai ondoren neurria, au be gogoan
josi bearra. Bertsoak alik eta ondoen, txu-
kunen neurtu bear dira, ta iñoiz bere ez,
norbaitek gatz-txingarka esana dauanez, pi-
larmonikaren auspo antzera, orain luze,
gero estu. Ez, gauza guztiak dabez euren
lege ta arauak, baita bertsoetak be, ta
legeok bete bear zer osorik egitekotan.
Esan dogu: gure erriak belarri zolia dautzu
ta beingoan igarri daroa noiz dagoan ber-
tsosaila artez neurtuta ta noiz zabar ta
ganora ezean, edo erdizka. Sekula be ez
eben aintxiñakoak erdiko etenean utsik egi-
ten, ez neurkeraz, ez amaian. Ona esku-
mende daukagun erri-olerki bat.

Xeri kantatzale eijerra, nun ote hiz kan-
[tatzen?

Aspaldian nik eztiat hire botzik entzuten;
Ez orenik, ez arterik eztiat eroaiten
Nun ehitzaitan oritzen.

Emen ez daukazu itz bat bera lekuan ez
dagonik. Etxe eder baten lez, arri guz-
tiak zur ta egoki ipiñirik. Ez geiegi, ez gi-
txiegi, oso betea. Eta orrek dagi batez be
antzezko ederra; mamiña ta azala, gogo ta
sein, ertilariaren barreneko iduri-su ta iz-
kuntz giar trebea dabilzala alkarri dautse-
la, ez idi nagi antzean alkarri sakaka.

Eta, azkenez, ez da baztertu bear, ez sa-
iets itxi, bertsoen amaia, bere alderdi edo-
rra bai dau bertsoetako bardin-amaitzeak
be. Geienean bigarren bertsoan egin oi da
amai bardiñeko ori; eta, esate baterako,
bigarren bertsoaren amaiera -*tza* (biotza)
baldin ba'da, laugarrena ta gainontzeko bi-
koak be, -*tza* ori daben itzakaz azkendu
bear da, *eriotza*, *garratza* ta *olakoakaz* —*ta*
nai *-ba* olakoren bategaz amaitu ezkerot,
elegoke ondo.

Gure bertsolariak beukiez gogoan oarri-
zunok. Eta euren berezko jit, sen, etorri
ta bat-bateko doe zoragarriaz legeok alkar-
turik, askozaz be bertsolariago izando dira
auki. Gainera berezko jasa ikasiz apaindu
bear da.

A. O.

